

Яремчук Н. Т.

студентка

*Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»*

Грінко І. М.

кандидат економічних наук,

*доцент кафедри міжнародної економіки
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»*

Yaremchuk N. T.

National technical university of Ukraine

„Kyiv Polytechnic Institute”

Grinko I. M.

National technical university of Ukraine

„Kyiv Polytechnic Institute”

АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИМИ ТОВАРАМИ УКРАЇНИ

ANALYSIS FOREIGN TRADE BY HIGH-TECH PRODUCTS OF UKRAINE

Анотація. У статті за допомогою основних показників проаналізовано стан зовнішньої торгівлі високотехнологічними товарами України. Для аналізу були використані методи групування, кількісного дослідження, порівняння, графічний та структурний методи. Запропоновано заходи щодо створення та підтримки сприятливих умов діяльності високотехнологічних підприємств за рахунок вдосконалення існуючої системи державної підтримки.

Ключові слова: зовнішня торгівля, високотехнологічні товари, наукоємна продукція, високотехнологічний експорт, НДДКР.

Вступ та постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку національної економіки все частіше звучить ідея, що для нарощування експорту України і для її експортного потенціалу країні потрібно орієнтуватись на виробництво та експорт товарів із високим ступенем обробки, високою доданою вартістю та на високотехнологічні товари. Для вирішення актуальних проблем, що на сьогоднішній день є основними стримуючими факторами становлення високого експортного потенціалу України, проаналізуємо зовнішню торгівлю високотехнологічними товарами та її вплив на конкурентоспроможність держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження впливу високих технологій на формування експортного потенціалу та конкурентоспроможність держави зробили такі провідні вітчизняні та зарубіжні вчені: В.М. Бегма, С.В. Голіней, О.М. Кисельова Б. Клінгер, С.В. Князь, Т.М. Мельник, В. Нордхаус, О.О. Олейніков, О.Б. Саліхова, П. Самуельсон, Д.М. Стеченко, Р. Хаусманн та ін. Проте проблема впливу виробництва та зовнішньої торгівлі високотехнологічною продукцією на експортний потенціал і конкурентоспроможність держави залишається недостатньо вивченою.

Метою даної роботи є аналіз зовнішньої торгівлі високотехнологічними товарами України та виявлення її впливу на експортний потенціал і конкурентоспроможність країни.

Результати дослідження. Високотехнологічна продукція відіграє значну роль у розвитку національної економіки, її зростанні та забезпеченні конкурентних переваг країни на міжнародних ринках. В умовах переорієнтації української економіки все частіше йде мова про зниження

зовнішньої торгівлі сировинними товарами і орієнтацію на експорт високотехнологічних. Така тенденція сприятиме нарощуванню експортної спроможності України та забезпеченню інноваційної моделі розвитку національної економіки.

Відповідно до продуктового підходу, Секретаріатом Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) був розроблений класифікатор SITC, на основі якого до високотехнологічних відносять такі групи товарів: аерокосмічна продукція, комп'ютерна та офісна техніка, електроніка та телекомунікації, фармацевтична продукція, наукові інструменти, електричні машини та обладнання, хімічна продукція, неелектричні машини та обладнання.

В Україні відсутній (офіційний) Перелік високотехнологічних товарів за кодами УКТЗЕД, який був розроблений Державним інститутом комплексних техніко-економічних досліджень (ДІКТЕД), гармонізований із класифікаторами НПП та міжнародним стандартом моніторингу зовнішньої торгівлі – High Technology Products List-SITC Rev. 4, складаючись з дев'яти груп та налічуючи 305 найменувань високотехнологічних товарів [1, с. 22]. Відповідно, виникає проблема в розрахунку єдиного коректного значення обсягу експорту високотехнологічної продукції. Це викликає дисонанс у визначенні даного показника, що породжує різні значення його частки від товарного експорту. Зокрема, така ситуація виникає внаслідок того, що в українському законодавстві наукоємні технології ототожнюються з високими, що докорінно не припустимо, адже не всі наукоємні технології відносяться до високих.

Проведемо аналіз стану зовнішньої торгівлі високотехнологічними товарами України в 2015 р. за допомогою

дослідження експорту та імпорту наукоємної продукції (табл. 1).

Відповідно до даних табл. 1, варто зазначити, що експорт груп товарів, які частково чи повністю відносяться до високотехнологічних, є значно нижчим від його імпорту та їх сальдо у 2015 р. становить -5 178 825 тис. дол. США. Частка наукоємного експорту в 2015 р. становить 15,02% від загального експорту товарів, а частка імпорту – 29,86%. Якщо детальніше проаналізувати структуру експорту та імпорту високотехнологічних товарів України в 2015 р., то можна зауважити, що тільки товари груп «Продукти неорганічної хімії» та «Барвники, фарби і лаки; замазки; чорнило, туш» характеризуються позитивним сальдо в розмірі 678 751 тис. дол. США та 6 909 тис. дол. США відповідно. У структурі імпорту найбільшу питому вагу займають товари групи «Реактори, котли, машини, обладнання» і становлять 9,80% від загального імпорту. Щодо експорту, то тут найбільшу частку займає «Електричні машини та обладнання; відео- та аудіоапаратура» у розмірі 5,19%.

За даними ООН щодо торгівлі товарами, експорт високотехнологічних товарів України становить 1,65 млрд. дол. США в 2014 р., а його частка у структурі товарного експорту коливається протягом 2004–2014 рр. на рівні 3% [3]. Слід зауважити, що станом на 2015 р. зовнішня торгівля високотехнологічними товарами характеризується: низькими частками високотехнологічних товарів у загальному експорті та значним від'ємним сальдо.

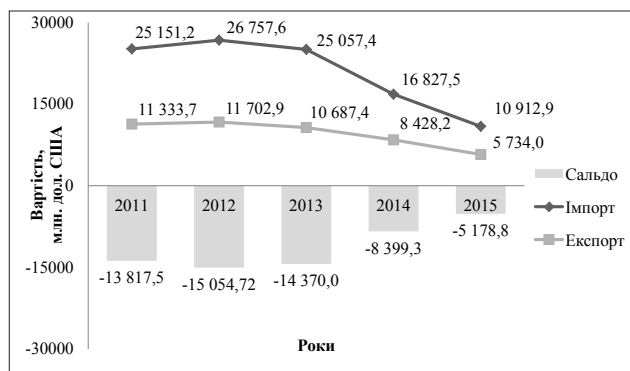

Рис. 1. Динаміка зовнішньої торгівлі високотехнологічними товарами України, млн. дол. США
Джерело: побудовано авторами на підставі [2]

Проаналізуємо зовнішню торгівлю високотехнологічними товарами на основі наукоємної продукції в динаміці протягом 2011–2015 рр. (рис. 1). Таким чином, протягом досліджуваного періоду спостерігається тенденція до зниження зовнішньої торгівлі високотехнологічними товарами. Відтак, до 2012 р. відбувається як збільшення імпорту товарів, так і експорту. Проте з 2012 р. і до сьогодні спостерігається спад даних показників, що зумовлено соціальною, політичною та економічною ситуацією в країні, а також простою чи закриттям низки стратегічних виробничих потужностей унаслідок втрати контролю над частинами території держави та закриття постійного ринку збуту – Російської Федерації.

Також з рис. 1 видно, що сальдо високотехнологічних товарів протягом 2011–2015 рр. має тенденцію до збільшення, і якщо в 2011 р. даний показник був на рівні -13 817,5 млн. дол. США, то вже в 2015 р. він становить -5 178,8 млн. дол. США. Тобто збільшення відбулось на 62,5%, або на 8 638,7 млн. дол. США. Така ситуація спричинена не тільки завдяки кредитам МВФ, а й за рахунок різкого зниження імпорту. Можна зробити висновок, що Україна, при всіх своїх потенційних можливостях у сфері високих технологій та висококваліфікованих кадрах, все ще залишається залежною від імпорту високотехнологічних товарів.

Проаналізуємо динаміку високотехнологічного експорту України протягом 2005–2015 рр. порівняно з розвинутими країнами (рис. 2). Загалом, тенденції свідчать про

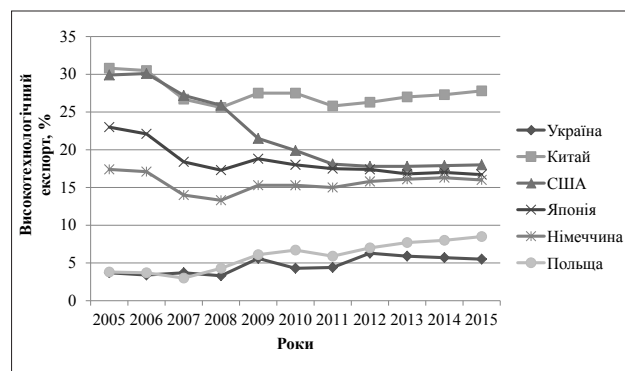

Рис. 2. Високотехнологічний експорт розвинутих країн світу та України (від промислового, %)

Джерело: побудовано авторами на підставі [4]

Таблиця 1

Обсяг експорту-імпорту окремих груп товарів УКТЗЕД в 2015 р.

Код	Група товарів	Імпорт		Експорт		Сальдо, тис. дол. США
		вартість, тис. дол. США	питома вага, %	вартість, тис. дол. США	питома вага, %	
28	Продукти неорганічної хімії	283341	0,78	962092	2,52	678751
29	Органічні хімічні сполуки	571403	1,56	66656	0,17	-504747
30	Фармацевтична продукція	1368923	3,75	155557	0,41	-1213366
32	Барвники, фарби і лаки; замазки; чорнило, туш	276370	0,76	75327	0,20	6909
84	Реактори, котли, машини, обладнання	3581500	9,80	1968577	5,16	-1612923
85	Електричні машини та обладнання; відео- та аудіоапаратура	2700384	7,39	1982220	5,19	-718164
87	Засоби наземного транспорту	1625860	4,45	176087	0,46	-1449773
88	Літальні та космічні апарати	54738	0,15	191261	0,50	136523
90	Прилади та апарати оптичні	450349	1,23	156266	0,41	-294083
Всього		10912868	29,86	5734043	15,02	-5178825

Джерело: систематизовано та розраховано авторами на підставі [2]

зниження експорту високотехнологічних товарів, про що свідчать дані Японії, США та Німеччини. Таким чином, після різкого обвалу високотехнологічного експорту в 2007–2009 рр. унаслідок світової економічної кризи даний показник коливається на рівні 15%.

Протягом 2005–2015 рр. в Україні експорт високотехнологічних товарів знаходиться на рівні 5% від промислового, тоді як Китаю за цей же проміжок часу вдалось збільшити даний показник більше ніж у два рази – від 13% до 27% [5]. Порівняно з Польщею, яка експортує високотехнологічного товару значно нижче світового рівня, Україна не демонструє такого стабільного зростання показника. Якщо ще до 2006 р. держави знаходились практично на одному рівні, то зараз Польщі вдалось значно «вирватись» уперед (7,7% у 2014 р.).

Хоча Україна змінює свої експортні орієнтири в бік високих технологій, у структурі експорту країни все ще домінують сировинні товари та продукти первинної обробки. Станом на 2015 р. товари, що відносяться до високотехнологічних, займають лише 13-ту позицію, а саме двигуни турбореактивні, турбогвинтові та інші газові турбіни (671 млн. дол. США – менше 1,8% у загальному експорті), тоді як у 2014 р. вони були на 11-му місці, а в 2013 р. входили в ТОП-10 українського експорту [6].

У структурі українського високотехнологічного експорту вагому частку займає аерокосмічна продукція (36,2%), а саме найбільшу сукупну вартість мають такі товари: турбореактивні двигуни, літаки та інші пристрої з механічним рухом, турбогвинтові двигуни, космічні апарати та супутники. Неелектричні машини й обладнання, телекомунікації й електроніка займають 17,6% та 17,7% відповідно. Основними товарами, що найбільше експортуються в цих групах, є газові двигуни, передавальні пристрої, радіоапаратура та панелі управління [7].

Виробництво продукції, яка б була конкурентоспроможною на вітчизняному та світовому ринках, залежить, звичайно, від створення новітніх технологій, їх упровадження, проведення НДДКР, інноваційної діяльності підприємств та інвестиції в дану галузь, а також державної підтримки, що в сукупності забезпечують нарощування високотехнологічного експорту. За даними Державної служби статистики, у 2014 р. 1 636 підприємств, які використовують у своїй діяльності передові технології, 106 із них створюють такі технології. При цьому 28,3% зосереджено в м. Київ; 16,0% – у Харківській області; 7,5% – в Івано-Франківській і Дніпропетровській областях та 5,7% – у Донецькій. Дослідження показують, що всього в Україні станом на 2014 р. було створено 309 технологій 279 із них є новими для країни. Найбільшу кількість технологій було вироблено у переробній промисловості – 43,4%; у науково-технічній діяльності – 23,3%; 12,0% – у сфері охорони здоров'я і 5,8% – телекомунікації та інформація.

Протягом 2014 р. НДДКР в Україні проводило 999 організацій, при кількості працівників у 109,6 тис. осіб; було здійснено 42 953 роботи, з них 3 220 виконані на створення нових видів технологій, а 4 652 – на нові вироби. Найбільшу кількість НДДКР було виконано в м. Київ, Харківській, Одеській та Дніпропетровській областях. На виконання науково-технічних розробок у країні було спрямовано 47,8% загального обсягу витрат, фінансування яких здійснювалось за рахунок власних коштів (31,7%), іноземних фірм (36,4%) та за рахунок організацій підприємницького сектору (20,2%). Таким чином, частка обсягу витрат на НДДКР в Україні становить 0,66% від ВВП, при цьому в ЄС у середньому даний показник знаходиться на рівні 2,01%. У 2014 р. було видано 7 864

патенти (62 в інші країни світу). В Україні кількість іноземних інвестицій, що спрямовані в інноваційну діяльність, у 2014 р. становить 138,7 млн. грн. [8].

Варто зазначити, що галузі України, де відбувається випуск високотехнологічних товарів, не мають реальної державної підтримки. Наприклад, субсидії у високотехнологічних секторах економіки практично відсутні. І тільки виробництво машин і устаткування (0,7%) та виробництво хімічних речовин та хімічної продукції (0,2% від валової доданої вартості) забезпечуються субсидіями. Протягом останніх років у країні діяло близько 200 податкових пільг, 1/3 із них отримували високотехнологічні галузі промисловості. Підприємства з виробництва літальних та космічних апаратів, медичних та стоматологічних інструментів, зброї та боєприпасів, фармацевтичних препаратів найінтенсивніше користувались податковими пільгами [7]. Таким чином, в Україні створюється ситуація, коли більшість підприємств у сфері високотехнологічного виробництва не входять у систему підтримки зі сторони держави.

Проведений аналіз свідчить, що в Україні експорт високотехнологічних товарів знаходиться на досить низькому порівняно зі світовим рівні і становить у середньому 5% від сукупного. Зовнішня торгівля високотехнологічними товарами характеризується від'ємним сальдо. Хоча в країні існує значний науковий та ресурсний потенціал, їй не вдається розвинути галузі, що генерують та використовують високі технології, і створити сприятливі умови для забезпечення конкурентоспроможності та нарощування експорту.

Як відомо, з 1 січня 2016 р. набрала чинності економічна частина Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Відповідно до державної допомоги «групового виключення», яку проводять країни ЄС, передбачається повна підтримка підприємств, зокрема, за рахунок відповідності європейським стандартам, стимулювання секторів економіки. Відповідно, це надасть можливість високотехнологічному виробництву стати одним із ключових у розвитку новітніх технологій в Україні. У ст. 379 Угоди зазначається про пряму підтримку зі сторони країн ЄС щодо стимулювання експортного потенціалу України, реструктуризації та модернізації певних галузей промисловості. Також, відповідно до Стратегії розвитку високотехнологічних галузей на період до 2025 р., метою української економіки є формування нової моделі її розвитку. Основними завданнями для підвищення високотехнологічності виробництва України є забезпечення: зростання рівня наукоємності економіки та її інноваційний розвиток, зростання конкурентоздатності національної економіки, впровадження та комерціалізація наукової діяльності, системне поєднання науки та виробництва, скорочення технологічного відставання від розвинутих країн [9].

Висновки. Державі для створення потужного високотехнологічного виробництва необхідно вжити всіх можливих заходів щодо створення та підтримки сприятливих умов діяльності за рахунок наступних рекомендацій:

- удосконалення нормативно-правової бази, реалізація та контроль виконання програм щодо розвитку науково-технічної діяльності;
- міжнародна інтеграція науки, виробництва та освіти;
- формування механізму координації науково-технічної діяльності;
- створення системи залучення іноземних інвестицій;
- забезпечення технологічної підтримки та безпеки;
- надання допомоги в просуванні наукоємної та високотехнологічної продукції на світові ринки, перегляд митної системи.

При правильній державній антикорупційній та інституційній політиці Україна має можливість сформувати конкурентоспроможне виробництво і цим самим усунути

негативні стримуючі фактори розвитку і стимулювання експортного нарощування та підвищення експортного потенціалу держави.

Список використаних джерел:

1. Саліхова О.Б. Високі технології: проблеми їх інтерпретації, класифікації та квантифікації в Україні / О.Б. Саліхова // Проблеми науки. – 2006. – № 12. – С. 18–24.
2. Державна митна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/ms/>.
3. ООН по торгівлі товарами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://comtrade.un.org/db/dqQuickQuery.aspx>.
4. Довідниковий сайт країн світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org/>.
5. Форсайт економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wdc.org.ua/uk/node/182605>.
6. Федерація роботодавців України. Топ-10 експортованих товарів у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fru.org.ua>.
7. Міжнародна безпека та євроінтеграція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua>.
8. Державний сайт статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://new.me.gov.ua>.

Анотація. В роботі з допомогою основних показателів проаналізовано состояние зовнішньої торгівлі високотехнологічними товарами України. Для аналізу були використані методи групування, кількісного дослідження, порівняння, графічний і структурний методи. Предложено заходи по створенню і підтримці сприятливих умов діяльності високотехнологічних підприємств за рахунок удосконалення існуючої системи державної підтримки.

Ключевые слова: зовнішня торгівля, високотехнологічні товари, наукоємка продукція, високотехнологічний експорт, НІОКР.

Summary. In the article by using main indexes was analyzed state of foreign trade in high-tech goods Ukraine. For the analysis was used following methods: grouping, quantitative research, compare, graphical and structural method. Also was offered some measures to create and maintain favorable conditions of high-tech enterprises by improving the existing system of state support.

Key words: foreign trade, high-tech products, high technology products, high-tech exports, R & D.